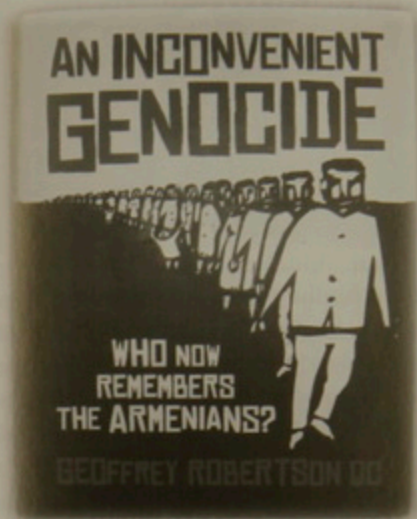

**«ԱՆՀԱՆԳՍԱՅՈՒՅԻՉ
ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ»**

Հեղինակ՝ Դեֆրի Ռոպերթսոն

(Շարունակութիւն. սկիզբը նախորդ թիւին մէջ)

Աւետիս Եափուճեան

Պատմ. Գիտ. Դոկտոր

ՅԵՂԱՀԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Այս ենթախորագրին տակ, Դեֆրի Ռոպերթսոն կը հաղորդէ. «Մայիսէն Մեպտեմբեր, Անատոլիոյ աւելի քան երկու միլիոն հայերէն պարպուեցաւ: Տեղահանութեան ժամանակաւոր օրէնքը, կը հրամայէր բանակի սպաներուն, տեղահանել ժողովուրդը դաւաճանութեան մեղադրանքով, կամ «ռազմական պահանջ»ի պատրուակով, կառավարութիւնը ամբողջ Անատոլիոն պարպեց, ներառեալ բազում այն քաղաքներէն, որոնք շատ հեռու էին ռազմաճակատէն, և դաւաճանութեան որեւէ դէպք չէր արձանագրուած, և բնակչութիւնը յանձնուեցաւ մահաբեր երթերու՝ դէպի անապատները»:

Քիչ մը առաջ անցնելով, անկեղծօրէն հայասէր պատմաբանը կ'անդրադառնայ հայութեան նիւթական կորուստներուն. «Վերապի 1919 թուականի Խաղաղութեան Խորհրդաժողովին, Հայկական Պատուիրակութիւնը կը տեղեկացնէր կորուստը 1860 եկեղեցիներու, 239 վանքերու, 1438 վարժարաններու, 42 որբանոցներու, 29

դպրեվանքներու»: Եւ շարունակելով մահուան երթերուն մասին իր հաստատումները, Դեֆրի Ռոպերթսոնը կը գրէ. «Հարիւր հազարաւորներ սպաննուեցան այդ երթերուն ընթացքին, պարզապէս որովհետեւ անոնք հայեր էին եւ մասնաւորապէս ենթարկուած էին այն վիճակին, զոր Յեղասպանութեան Պայմանագրութիւնը կ'որակէ, որոշապէս «կեանքի պայմաններ» հաշուարկուած այնպէս մը, որ անոնք մահուան յանձնուին ամբողջութեամբ կամ մասնակիօրէն»:

Ապա, Դեֆրի Ռոպերթսոնը կը պարզէ հայ երեխաներուն վիճակուած դաժան ճակատագիրը, եւ կը գրէ. «Երեխաներ (հայ) բռնի կերպով խլուելով, յանձնուած էին մահմետական ընտանիքներու: Արդ, Յեղասպանութեան Պայմանագրութիւնը կը նկատէ. «Երեխաներու բռնի փոխանցումը մէկ խմբաւորումէ այլ խմբաւորման մը» որպէս Յեղասպանութեան գործարք»:

Այնուհետեւ, կրկին անդրադառնալով հայ ժողովուրդին՝ թուրքին կողմէ պարտադրուած ճակատագրին, անաչառ պատմաբանը կը գրէ. «Տեղահանութիւններն ու կոտորածները շարունակուեցան մինչեւ 1915 Յուլիս, երբ Գերմանիոյ դեսպանը՝ Մաքերնիխ, Պերլին կը տեղեկացնէր. «Արեւելեան նահանգներու հայերուն դէմ գործադրուած խժոժութիւնները, յանգած են իրենց վերջին հանգրուանին», անոնց նպատակն է «Հայկական Հարցը լուծել հայ ցեղին բնաջնջումով»:

Գ. ԳԼՈՒԽ - ՓԱՍՏԸ

Այստեղ, Դեֆրի Ռոպերթսոնը կը մէջբերէ Գերմանիոյ դեսպանին վկայութիւնը. «Հայերուն դէմ գործուած նախճիրներուն պատճառը ռազմական նկատառումներով չէր և կը հաստատուէր, թէ մահաբեր տեղահանութիւնները ընդգրկած էին այն նահանգները, որոնք թշնամիներու սպառնալիքէն զերծ էին, և Օսմանեան պնդումը, թէ ասիկա «ռազմական անհրաժեշտութիւն էր», որ Թուրքիոյ այժմու փաստարկումներէն է, պարզապէս շինծու է: Կառավարութիւնը կը հետապնդէ հայ ցեղը բնաջնջելու նպատակը»: Եւ ան կ'եզրակացնէ. «Մինչև Յուլիս, ամէն ոք գիտէր, թէ տեղահանութիւնները ինչ կը նշանակեն: Պարզապէս ան միջոց մըն է հայ ազգը բնաջնջելու, առանց որևէ կասկածի»:

Այնուհետեւ, հմուտ պատմաբանը կը

հերքել Թուրքիոյ այն զրպարտութիւնը, թէ Վանի հայերը ապստամբած էին, և հետեւաբար, անհրաժեշտութիւն էր զինուորական միջա- մտութիւնը, եւ կը գրէ. «Վանի հայերը չէին ապստամբած, անոնք պարզապէս իրենց թաղերը կը պաշտպանէին, նախապարձա- կումին դէմ թուրք զօրքին, զորս կը գլխաւորէր կառավարիչը՝ Շեվկետ Պէյ: Տեղւոյն հայ ղեկա- վարները բացարձակապէս դէմ էին ըմբոս- տութեան: Ամէն պարագայի տակ, Զէյթունէն և Կիլիկիոյ այլ շրջաններէն տեղահանութիւն- ները սկսան նախքան Վանի այսպէս ասած «ապստամբութիւնը», եւ տեղահանութիւնները շարունակուեցան այնպիսի վայրերէ, որոնք ռազմաճակատին մօտ չէին, և հետեւաբար, «ռազմական պահանջը» որևէ արդարացում չունի»:

Այնուհետև, կը մէջբերէ Թալէաթի մէկ յայտարարութիւնը, թէ «Մեր գործողութիւնները պարտադրուած էին մեզի՝ ազգային և պատ- մական անհրաժեշտութիւններէ: Թուրքիոյ գոյութեան պահպանութիւնը պէտք է գերակշռէ որևէ այլ նկատում»: Ահաւասիկ Շեֆքի Ռուսթը- սընի եզրակացութիւնը. «Երեսուն տարի ետք, Նացիները նոյնը պիտի կրկնէին, ինչ կը վերա- բերի հրեաներուն «Հոլոքոսթին» անհրաժեշ- տութեան»:

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍՈՅ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Այս ենթախորագրին տակ, Շեֆքի Ռուսթըսըն կը յիշատակէ թրքական նորակազմ դահլիճին մէջ, Ներքին Գործոց Նախարար Մուսթաֆա Արիֆի այն յայտարարութիւնը, թէ «Դժբախտաբար, անոնք, որոնք մեր ղեկա- վարներն էին պատերազմի ընթացքին, պիտի գլէին եւ անցնէին ամենաարիւնարբոյ աւազակ- ներուն: Անոնք որոշեցին բնաջնջել հայերը, և բնաջնջեցին»: Իսկ նորակազմ Ծերակոյտին Նախագահը, կը վկայէր, թէ հայերուն զանգուա- ծային սպանութիւնները «պաշտօնապէս» վաւե- րացուած էին:

Անդրադառնալով զինուորական դատա- րանին վճիռին, Շեֆքի Ռուսթըսըն կը գրէ. «Երիտթուրք ղեկավարները յանցաւոր նկատուե- ցան կանխամտածուած առաջնակարգ զանգուա- ծային սպանութեամբ», զոր կատարեց Յատուկ Կազմակերպութիւնը, որ կարգադրեց ազատ արձակումը ամենավտանգաւոր ոճրագործնե- րուն, որոնք հրոսակային խումբեր կազմեցին,

սպաննելու համար հայերը: Տեղահանութիւնն ու ջարդերը կը կազմեն հաստատ փորձ մը՝ «արմատապէս լուծելու համար «Հայկական Հարցը», բնաջնջելով ամբողջ ժողովուրդ մը: Ասիկա յստակօրէն կը բացայայտէ այն, ինչ որ Յեղասպանութիւն կը կոչուի, բան մը՝ զոր Յեղասպանութիւնը ժխտողներուն համար դժուար է ժխտել»:

Եւ հայասէր պատմաբանը կը շարունակէ՝ հաստատելով գործուած ոճիրը որպէս Յեղաս- պանութիւն. «Կարենոր իրողութիւնը այն է, որ տեղահանութիւնը անխուսափելիօրէն և հաս- տատօրէն ստեղծեց կեանքի այնպիսի պայ- մաններ, որոնք կը նշանակէն մահը ժողո- վուրդի մը՝ անոր ցեղային նկատառումով: Տեղա- հանութեան քաղաքականութիւն մը, որ կը նշանակէր բնաջնջումը հայ ազգաբնակչու- թեան զգալի մէկ մասին»: Ապա, Աւստրալիացի իրաւաբան-պատմաբանը կը հաստատէ անհեր- քելիօրէն. «Վերևի փաստը բաւական է, հաս- տատելու համար, առանց որևէ կասկածի, թէ Օսմանեան Պետութիւնը պատասխանատու է, օրինական սկզբունքներու համաձայն, այն, ինչ որ կը կոչուի Յեղասպանութիւն»:

Դ. ԳԼՈՒԽ - ՕՐԵՆԶԸ

Այս գլուխին տակ, անաչառ պատմա- բանը, ամենայն ձեռնհասութեամբ, կրկին ու կրկին կը հաստատէ. «Օսմանեան Կառավա- րութիւնը հրամայած էր տեղահանութիւնը այնպիսի պայմաններու մէջ, որ տեղահան- եալները ենթակայ կ'ըլլային հիւանդութեան, սովամահութեան և Յատուկ Կազմակերպու- թեան անդամներուն յարձակումներուն»: Եւ ան կը շարունակէ իր ամբաստանութիւնները. «Կաս- կած չկայ, որ Օսմանեան Կայսրութեան մէջի հայերուն «զգալի» մէկ մասը նկատի առնուած էր տեղահանութեան համար, և թէ առնուազն

800.000 զոհ, թերևս ալ մէկ ու կէս միլիոն սպաննուած էին: Ամէն պարագայի տակ, նոյնիսկ եթէ անոնց թիւը 600.000 է, ինչպէս որ կ'ընդունին անոնք, որոնք Յեղասպանութիւնը կը ժխտեն, նոյնիսկ այդ թիւը զգալի մէկ համեմատութիւնն է հայ ազգաբնակչութեան և վերապրողները քանի մը հազարով փրկուեզան միայն՝ ֆիզիքական և հոգեբանական լուրջ վնասուածքներով»:

Աւստրալիացի պատմաբանը, իրաւական տեսանկիւնէն մօտենալով հարցին, տակաւին ալ կը շարունակէ իր ամբաստանութիւնները: Կասկած չկայ, որ 1915 թուականին, Օսմանեան Կառավարութիւնը տեղահանութիւնը կատարեց լիովին գիտակցելով, որ տեղահանեալներէն շատեր պիտի մեռնին, եւ օրէնք հրատարակեց բռնագրաւելու համար անոնց սեփականութիւնը, այն յաւակնութեամբ, որ անոնք «լքեալ գոյքեր» էին, քանի որ տեղահանեալներուն պիտի չթոյլատրուէր վերադառնալ»:

Այնուհետեւ, անդրադառնալով Յեղասպանութիւնը ժխտող պատմաբաններուն այն պնդումին, թէ «սպանութիւններէն մաս մը գործադրուած էր թափառաշրջիկ քիւրտերուն կողմէ», Դեֆրի Ռոպերթսըն կը պատասխանէ անոնց, հաստատելով, որ այդ վարկածը «ոչ մէկ տրամաբանութեան կը դիմանայ: Կառավարութեան վարած տեղահանութեան քաղաքականութիւնը ուղղուած էր հայերուն դէմ, և բացայայտօրէն կը հաստատեն, թէ ստեղծուած էին այնպիսի պայմաններ, կարելի դարձնելով տարագրեալները սպաննելու, բռնաբարելու, և առեւանգուելու քիւրտերուն, ինչպէս նաեւ «չեթներէն» կազմուած ջոկատներուն կողմէ, որոնք գաղտնօրէն կազմակերպուած էին Կառավարութեան կողմէ՝ Յատուկ Կազմակերպութեան միջոցաւ»:

Եւ տակաւին ալ շարունակելով իր ջախջախիչ ամբաստանութիւնները, իրաւաբան Դեֆրի Ռոպերթսըն կը գրէ. «Այն, ինչ որ ի յայտ կու գայ տեղահանութեան հետևանքներէն, փաստն է սպանութեան, չարչարանքին, և պարտադրութիւնը կեանքի այնպիսի պայմաններու, ուր մահը զգալի թիւով մարդոց, անխուսափելի էր»:

Ըլլալով իրաւաբան, Դ. Ռոպերթսըն միակողմանիօրէն չի մօտենար Յեղասպանութեան իրողութեան, այլ՝ բազմակողմանիօրէն քննարկելով հարցը, յանգած է այն փաստին, թէ այն, ինչ որ պատահած էր հայ

ժողովուրդին 1915 թուականին, ուրիշ բան չէր, եթէ ոչ, յստակ ու մեկին, Յեղասպանութիւն էր, եւ ան կը գրէ. «Թերեւս ամենահամոզիչ փաստը Յեղասպանութեան նպատակադրումին, այն օրէնքներն էին, զորս Իթթիհատը հրապարակած էր 1915 թուականի վերջերը եւ 1916 թուականի սկզբնաւորութեան, որոնք պետութեան իրաւունք կու տային բռնագրաւելու «լքեալ» տուններն ու ինչքերը տարագրեալներուն, եւ որոնք կազմեցին բացայայտօրէն անոնց ինչքերը ձեռք ձգելու համար: Այս մէկը կարելոր փաստն է այն մտադրութեան, թէ հայերը երբեք պիտի չվերադառնան և մահուան երթերէն վերապրողներուն, երբեք թոյլ պիտի չտրուի իրենց երկիրը վերադառնալ»:

Այնուհետեւ, Դ. Ռոպերթսըն բրբական կառավարութիւնը պատասխանատու կը նկատէ ոճրագործներուն գործադրած սպանութիւններուն համար, երբ անոնք տեղի կ'ունենային գիտակցութեամբը իշխանութիւններուն, «որոնք կրնային (եւ չըրին) արգելք հանդիսանալ»:

Եւ իրաւաբան-պատմաբանը Գերմանիան մեղսակից կը նկատէ անհերքելիօրէն, Օսման-

եան Կառավարութեան գործադրած Յեղասպանութեան, քանի որ իր դիւանագէտները զինք տեղեակ պահած էին հայերը բնաջնջելու Օսմանեան Կառավարութեան նպատակին, ինչպէս նաեւ ջարդերուն և մահաբեր տեղահանութիւններուն մասին: Աւելին ըլլալով, 1915 թուականին, Արևմտեան Դաշնակից Պետութիւնները խոստացած էին պատժել «մարդկութեան դէմ գործուած ոճիրները», «զորս, անկասկած, Գերմանիան կրնար կասեցնել, քանի որ Օսմանեան Կայսրութիւնը մեծապէս կախում ունէր Գերմանիայէն»:

Եւ Դեֆրի Ռոպերթսըն կ'եզրակացնէ. «Յեղասպանութեան այս մեղսակցութիւնը կրնար հետեւանքներ ունենալ Գերմանական

Պետութեան համար, այն առումով, որ պատերազմէն վերջ, պէտք էր հատուցում կատարէր, հայերուն բնաջնջման մէջ իր ունեցած պատասխանատւութեան համար»:

Զ. ԳԼՈՒԽ - ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱԶՄԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Այստեղ, ճ. Ռուպերթսըն հարց կը յարուցանէ, թէ Յեղասպանութեան ոճրագործները չպատժուեցան. «Հոլոքոսթը տեղի պիտի չունենար, եթէ Երիտթուրքերն ու գերմանացի ղեկավարները պատժուած ըլլային միջազգային դատարանի մը կողմէ, որ պէտք էր որ ստեղծուէր նման Սեւրի և Վերսալի Դաշնագիրներով կազմուածին»:

Է. ԳԼՈՒԽ - ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԺԻՏՈՒՄԸ

Այս հարցին անդրադառնալով, Ճեֆրի Ռուպերթսըն հարց կու տայ. «Քանի որ Հոլոքոսթը ժխտողներուն դէմ օրէնքներ հրատարակուած են՝ Եւրոպական Ատեանին կողմէ, ինչո՞ւ համար պէտք չէ պատժել Հայոց Յեղասպանութիւնը ժխտողները»:

Թ. ԳԼՈՒԽ - ՀԱՏՈՒՑՈՒՄՆԵՐԸ

Այս գլուխին տակ, Աստրալիացի իրաւաբան-պատմաբանը կը գրէ. «Միջազգային օրէնքը գէթ կ'ընդունի գիտակցաբար գործուած սխալի մը հատուցման պարտաւորութիւնը եւ յաճախ ըսուած է, թէ Թուրքիոյ յամառութիւնը՝ Յեղասպանութիւնը ժխտելու, հետեւանքն է այն վախին, թէ իրմէ պիտի պահանջուի հատուցում կատարել: Սակայն, դրանք, եթէ նոյնիսկ վճարուի այն անձերուն, որոնք պիտի կարենան փաստել իրենց ազգակցութիւնը, այդ ջարդերէն և մահուան երթերէն մահացողներուն հետ, չի կրնար հատուցանել ամբողջ կեանքի մը վրայ երկարող ցաւը»:

Սակայն, Ճեֆրի Ռուպերթսըն կարեւոր հարց մը կը յարուցանէ. «Հատուցումները պէ՞տք է ընդգրկեն այն հողերը, զորս հայերը ստիպման տակ լքեցին 1915 թուականին: Այս հարցը խոստացուած էր Սեւրի Դաշնագրով, որ երբեք չգործադրուեցաւ, և որ փոխարինուեցաւ Լոզանի Դաշնագրով, որ ոչ մէկ ակնարկութիւն կ'ընէ հատուցումներու մասին, և իրողապէս դաւաճանեց Դաշնակիցներուն կողմէ՝ հայե-

րուն եղած բոլոր խոստումներուն»:

Այնուհետեւ, Աստրալիացի անկաշառ պատմաբանը կը բարձրացնէ այլ կարեւոր հարց մը. «Ամէն պարագայի տակ, նոյնիսկ եթէ Թրքական Հանրապետութիւնը շարունակէ և պաշտպանէ Օսմանեան իր նախորդին սխալները, երբ մինչ ենթադրուած է, որ ան ընդունի իր նախորդ պետութեան պատասխանատւութիւնները»: Միջազգային դաշնագիրները «չեն կրնար ազդել այն սկզբունքին վրայ, թէ ներկայ Թրքական Հանրապետութիւնը պատասխանատու է Օսմանեան Կայսրութեան գործադրած միջազգային ոճիրներուն, և այն իրողութիւնը, թէ այդ ոճիրներն են որ կը կազմեն Յեղասպանութիւնը»:

Հատուցումներու պահանջին առնչութեամբ, Ճեֆրի Ռուպերթսըն կը գրէ. «Ժամանակն է, որ Հայաստանեայց Եկեղեցին և Հայաստանի Կառավարութիւնը դադրին Թուրքիայէն խնդրել և դիմեն օրինական քայլերու, միաժամանակ, Արդարադատութեան Միջազգային Ատեանին և բրքական դատարաններուն մօտ, որպէս առաջին քայլ դէպի Մարդկային Իրաւանց Եւրոպական Ատեանը»:

Ժ. ԳԼՈՒԽ - ԵԶՐԱԿԱՏՈՒԹԻՒՆ

Ուրեմն, որպէս եզրակացութիւն և որպէս հաշտութիւն, Ճեֆրի Ռուպերթսըն հետեւեալ առաջարկը կը ներկայացնէ. «Թուրքիոյ Կառավարութիւնը պէտք է ընդունի մարդկութեան դէմ գործուած ոճիրին իրողութիւնը և գէթ ներողութիւն խնդրէ եւ հատուցում կատարէ, որուն պէտք է միանայ հաշտութեան քայլը, և վերադարձնէ քանդուած եկեղեցիները, և Հայաստանին նուիրէ անոր սրբազան լեռը: Ասիկա պիտի ըլլայ արժանաւոր և վայելուչ պատասխան մը, ինչպէս որ սպասելի է քաղաքակրթուած պետութեան մը»:

Եւ միւս կողմէ, Ճեֆրի Ռուպերթսըն, այս անգամ դիմելով Հայաստանի Կառավարութեան, կ'առաջարկէ. «Գալով Հայաստանին, երբ Թուրքիա ներողութիւն խնդրէ՝ մարդկութեան դէմ գործուած ոճիրին համար, նոյնիսկ եթէ ան «Յեղասպանութիւն» բառը չարտասանէ, որպէս պատասխան, ներողութիւն պէտք է խնդրէ 1970-ական և 1980-ական թուականներուն սպաննուած թուրք պաշտօնատարներուն համար»:

Արդ, այստեղ կարեւոր քանի մը կէտեր կան, որոնց պէտք է անպայման անդրադառ-

նալ: Դեֆրի Ռուպերթսըն «Խատուցումներ» ըսելով կը հասկնայ միայն քանդուած եկեղեցիներուն վերադարձը Յեղասպանութեան զոհերուն, սակայն, այդ զոհերը այսօր չկան, ուրեմն, այդ Խատուցումները պիտի կատարւին բոնիօրէն մահմետականացած հայերուն, երբ անոնք վերադառնան իրենց պապենական հաւատքին, կամ Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքարանին, կամ Յեղասպանութեան զոհերուն յետնորդներուն՝ ներկայի Սփիւքահայութեան, որ իր այժմու հանգստաւէտ կեանքը պիտի չփոխարինէ աւերուած, քանդուած, հրկիզուած եկեղեցիներով: Իսկ ո՞վ պիտի վերականուցանէ զանոնք: Հայե՞րը, Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքարանը, թրքական պետութիւնը, որուն ճիւղին պարտքն է զանոնք վերականուցանելը, քանի որ իր նախորդներն էին, որ զանոնք քանդեցին, աւերեցին, հրկիզեցին:

Ապա ո՞վ որուն պիտի նուիրէ հայուն սրբազան լեռը, որուն սեփականութիւնը որո՞ւն պիտի նուիրէ, երբ ան հայ ժողովուրդին անհերքելի, անժխտելի սեփականութիւնն է:

Այնուհետեւ, Դեֆրի Ռուպերթսըն չի յիշատակեր հայուն սեփական, հայուն պատմական, հայուն պապենական հողերուն վերադարձը իրենց իրաւատիրոջ՝ հայ ժողովուրդին, երբ այդ հողերուն ամէն մէկ թիզը հայուն արիւնը ծծած է, երբ այդ հողերուն ամէն մէկ թիզին մէջ թաղուած են հայ ժողովուրդին արմատները, երբ այդ հողերուն ամէն մէկ թիզին վրայ հայ ժողովուրդին ճակտի քրտինքն է որ հոսած է, երբ այդ հողերը յափշտակելու և անոնց ապօրինաբար տիրանալու համար էր, որ թուրքը կազմակերպած էր Քսաներթոյ Դարու Առաջին Յեղասպանութիւնը Հայ ժողովուրդին:

Հայ ժողովուրդը կրնա՞յ մոռնալ իր անվիճելի իրաւունքը, բնա՛ւ երբեք, Հայ ժողովուրդը պիտի թողո՞ւ, որ իր դարաւոր ոսոխը, իր արիւնաբքու թշնամին՝ թուրքը, տակաւին շարունակէ անպատիժ վայելել հայուն այդ հարազատ հողերուն բարիքները: Հայ ժողովուրդը չի կրնար որևէ զիջումի երթալ, իր այդ սրբազան պահանջատիրութեան մէջ: Այսօր և ընդմիշտ:

Իսկ ինչ կը վերաբերի թուրք պաշտօնատարներուն ահաբեկումին, Հայաստանը չէր որ զանոնք կատարած էր, որպէսզի ատոր համար ներողութիւն խնդրէ ... որմէ՞ ... Յեղասպան թուրքիայէ՞ն ...

Ամէն պարագայի տակ, Հայ ժողովուրդին Յեղասպանութեան 100-րդ Տարելիցի նա-

խօրեակին հրապարակ ելած հայասէր պատմաբան Դեֆրի Ռուպերթսընի այս Խատորը, շնորհակալ աշխատանք մըն է, որուն համար Հայ Ժողովուրդը միայն երախտապարտ կրնայ ըլլալ ...

TESTIMONY

Paul Wolff-Metternich, German Ambassador to the Ottoman Empire

"In its attempt to carry out its purpose to resolve the Armenian question by the destruction of the Armenian race, the Turkish government has refused to be deterred neither by our representations, nor by those of the American Embassy, nor by the delegate of the Pope, nor by the threats of the Allied Powers, nor in deference to the public opinion of the West representing one-half of the world."

"In the implementation of its scheme to settle the Armenian Question through annihilation of the Armenian race, the Turkish government did not allow itself to be distracted".

"Nobody has anymore the power to restrain the multi-headed hydra of the [CUP] Committee, and the attendant chauvinism and fanaticism. The committee demands the extirpation of the last remnants of the Armenians, and the government must yield. The authority of the committee is not limited to the Ottoman capital where Ittihad is organized and functions as a party in power. The authority of the committee reaches into all the provinces. A committee representative is assigned to each of the provincial administrators, from vali down to kaymakam, for purposes of assistance and supervision... Turkification means license to expel, to kill or destroy everything that is not Turkish, and to violently take possession of the goods of others."